

KUUSKAJASKARIN RAKENNUSINVENTOINTI

INVENTOINTIRAPORTTI

JYRKI YRJÖLÄ 2011

RAUMAN KAUPUNKI

SATAKUNNAN MUSEO

INVENTOINNIN TAVOITTEET JA TOTEUTUS

Kuuskajaskarin rakennusinventointi toteutettiin osana alueen asemakaavan uusimistyötä. Inventointi sekä rakennusten arvottaminen tarvitaan vireillä olevan asemakaavan muutoksen perusselvitykseksi. Inventoijana toimi arkkitehti Jyrki Yrjölä ajalla 1.7. - 31.7.2011 ja vastaavana tutkijana Satakunnan Museon rakennustutkija Liisa Nummelin. Inventointi on tyypiltään kattava kokonaisinventointi, jossa menetelminä on käytetty kenttätutkimusta ja havainnointia, valokuvausta, kartta- ja arkistotyöskentelyä.

ALUEEN OMINAISPIIRTEET

Kuuskajaskarin saari sijaitsee Rauman kaupunkiin kuuluvalla vesialueella noin kolmen kilometrin etäisyydellä lähimmästä mantereesta (Petäjäs), Raumalle johtavien laivaväylien risteyksessä. Matkaa valtakunnan merirajalle on noin 10 kilometriä. Alle kilometrin pituisen ja maksimissaan noin 400 metriä leveän saaren pinta-ala on 26,5 ha. Kuuskajaskari kuuluu yhdessä kaupungin omistamien Kylmäpihlajan ja Reksaaren kanssa Rauman edustan kesäisiin saarimatkoille. Sen matkailullinen arvo perustuu paitsi monimuotoiseen luontoon, myös tykistölinnakevaiheen runsaana säilyneeseen rakennuskantaan ja linnoitteisiin. Kuuskajaskarin länsipuolisko on liitetty keväällä 2011 perustettuun Selkämeren kansallispuistoon, jonka kirjattuihin arvoihin kuuluu luonnonarvojen lisäksi ihmisen ja luonnon suhteeseen perustuvan kulttuuriperinnön korostaminen.

Kasvillisuudeltaan saari on suurelta osin sisäsaaristomaisen rehevä. Sen maisemarakenne jakautuu pohjois-eteläsuunnassa kolmeen osaan: länsirannan karuun kalliovyöhykkeeseen, keskiosan kulttuurimaisemaan ja mantereen puoleiseen kulttuurivaikutteiseen luonnonmaisemaan. Luontotyypit ovat vastaavasti hyvin edustettuina: länsiosan kallioalueet saaristomäntyineen, keskiosan kangasmaasto havupuineen ja itäosan lehtometsä pensaikkoineen.

Kuuskajaskarin maisemaa on muokannut kauttaaltaan sen käyttö puolustusvoimien tykistölinnakeena vuosina 1939–1996, ja tätä aiemmasta asutuksesta on säilynyt vain vähäisiä merkkejä. Sotilaallinen toiminta leimaa rakennetun ympäristön luonnetta ja on jättänyt jälkeensä arvokkaan linnakemaiseman ja -miljöön. Pääosa rakennuksista ja näitä yhdistävä polku- ja tieverkko sijoittuu saaren keski- ja itäosiin. Enin osa linnoituslaitteista sekä 300 metriä pitkä, entinen ampumarata ampumavalleineen puolestaan on rakennettu kallioiselle länsipuoliskolle. Nykyisin vaille käyttöä jäänyt entinen miehistön harjoituskenttä sijoittuu saaren suojaiseen sisäosaan.

RAKENNUKSET

Saaren nykyinen rakennuskanta on valmistunut palvelemaan puolustusvoimien tarpeita. Käyttötarkoitukseltaan rakennukset ilmentävät rannikkolinnakkeen arkeen liittyneiden toimintojen monimuotoisuutta. Säilyneistä rakennuksista noin puolet on alkujaan suunniteltu joko asumiseen tai asumista suoranaisesti tukevaan käyttöön (esim. sauna ja linnakekerho). Muu osa rakennuskannasta on tarkoitettu linnakkeen ylläpitoon liittyneisiin erityyppisiin varasto- ja

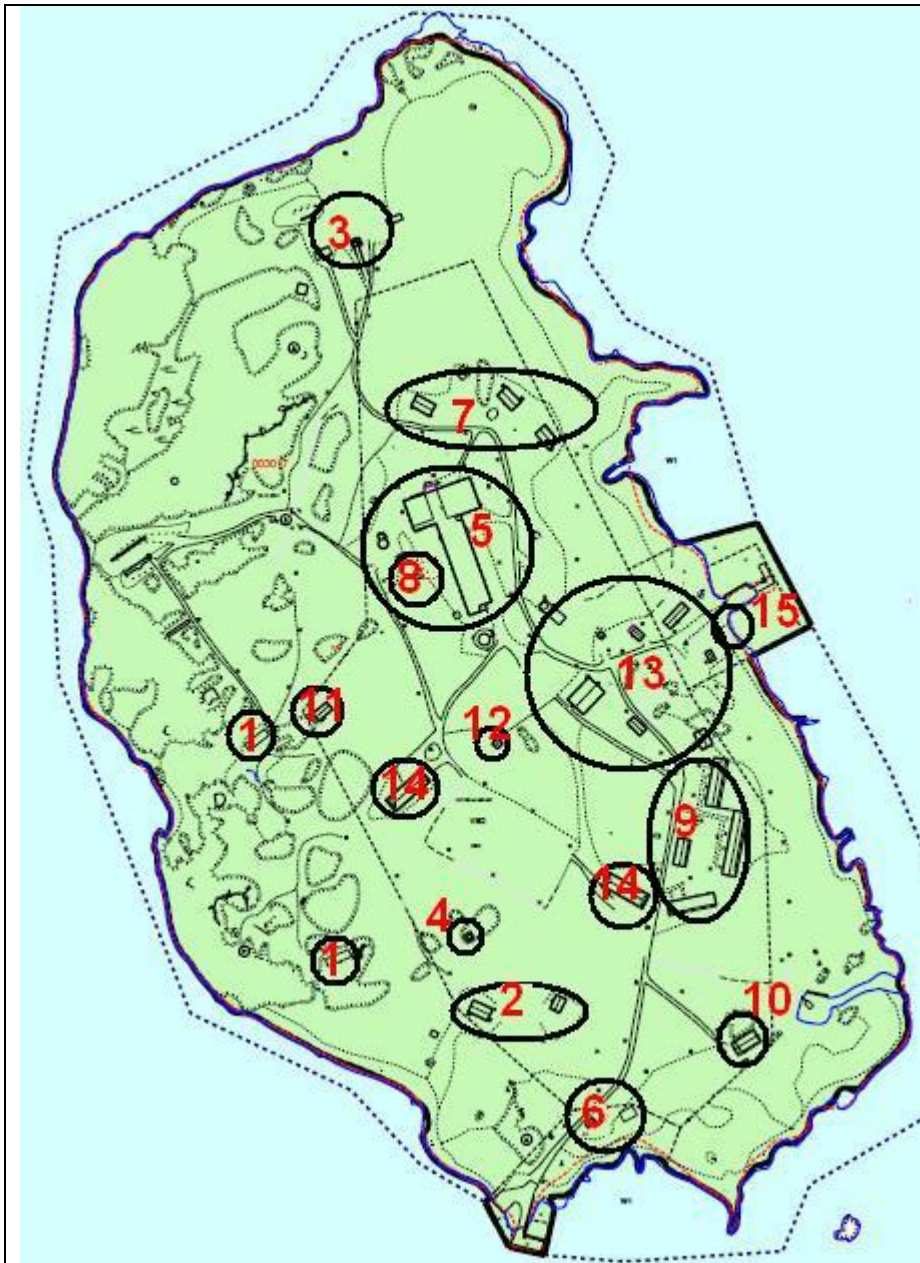
huoltotoimintoihin. Tyypillisesti vanhempien rakennusten käyttötarkoitus on vuosien mittaan saattanut useastikin vaihtua vastaamaan varuskuntaelämän uudistuneita tarpeita.

Pääpiirteissään rakennukset voidaan jakaa sekä iän että tyyppin suhteen kahteen luokkaan: 1940-luvulla ja 1960-luvulla valmistuneisiin rakennuksiin. Vuodelta 2002 oleva museoviraston esitys suojelustatuksen ansaitsevista rakennuksista koskee nimenomaan 40-luvun rakennuksia; tätä uudempien säilyttämiseen esitys ei ota kantaa. Kuuskajaskarin maaston topografia, maaperäolosuhteet, ilmasto-olot ja sotilaalliset näkökohdat ovat vaikuttaneet rakentamisen sijoittumiseen saaren metsäiseen keskiosaan, etelä-pohjois- suuntaisen huoltotien tuntumaan.

1940-luvun satulakattoiset, punamullan sävyyn maalatut puurakennukset muistuttavat yksinkertaisuudessaan jossain määrin kalastajakyläen rakennuksia. Ne edustavat rannikon muissakin linnakesaarissa käytettyä, tiukkojen taloudellisten resurssien sanelemaa rakennustapaa ja -tyyliä. 1960-luvun rakennukset sen sijaan ilmentävät modernistisia suunnitteluihanteita. Vuonna 1966 valmistuneissa rivitaloissa on mm. alkujaan käytetty kolmelta sivulta räystäättömiä pulpettikattoja, jotka on kuitenkin uusittu satulakatoiksi yhtä taloa lukuun ottamatta. Vuonna 1968 valmistunut monitoimikasarmi poikkeaa muusta rakennuskannasta sekä mittasuhteiltaan, muotokieleltään että materiaaleiltaan. Massiivinen, kaksikerroksinen, tasakattoinen kasarmirakennus sijaitsee saaren suojaisassa keskiosassa, suuresta koostaan huolimatta maisemaan varsin hyvin piiloutuneena.

Vuonna 1941 valmistunut vanha kasarmirakennus toimi alkuperäiskäytössä aina 1960-luvun lopulle saakka. 1980-luvulla se kunnostettiin varusvarastoksi ja ns. kouluttajien varastoksi. 2000-luvun alussa rakennus muutettiin kesäkäyttöiseksi vapaa-ajantaloksi. Itäpäättyyn lisättiin tällöin uusi sisäänkäynti katoksineen ja länsipäättyyn uudet ikkunat sekä ovikatos. Vuonna 2009 rakennus kunnostettiin kahvilakäyttöön, jolloin siihen kunnostettiin uudet keittiö- ja myyntitilat.

1. Ampumakatokset
2. Hylkyranta ja Kiltamaja
3. Kenttäkäymälä ja pistooliampumakatos
4. Merivalvontatorni
5. Monitoimikasarmi
6. Öljyvarasto ja vedenpumppaamo
7. Paritalot
8. Pumppuhuone
9. Rivitalot ja linnakekerho
10. Sauna
11. Vanha keskiörakennus
12. Vanha voima-asema
13. Vanhat huolto- ja varastorakennukset
14. Vanhat varastohallit
15. Venelaiturin katokset

Kohteiden sijainti merkittynä voimassa olevaan asemakaavakarttaan.

KUUSKAJASKARIN HISTORIAA

Kuuskajaskari on ollut kesälaidunsaarena ainakin 1600-luvulta lähtien; kaupungin luotojen vuokraluettelossa vuodelta 1688 saaren mainitaan olleen karjan laidunsaarena ja vuokrattuna Saukon talolle. Myöskin kalastajat ovat menneinä vuosisatoina käyttäneet saarta tukikohtanaan, joskin pysyvää asutusta se sai vasta 1900-luvun alussa. Vuonna 1905 vuokrasi luvialainen kalastaja Nestori Fagerström perheineen saaren eteläosasta maa-alueen ja perusti siihen kalastajatorppansa. 1920- ja 30-luvuilla, huviveneilyn alettua yleistyä, tottuivat raumalaiset käyttämään Kuuskajaskaria lämpimän vuodenajan virkistyskohteenaan. Syksyllä 1939 armeija lunasti saaren Fagerströmin pojalta, kalastaja Valfrid Rauhavirralla, joka perheineen oli muuttanut pois saarelta samana vuonna.

Kuuskajaskarin siirtyminen armeijan käyttöön liittyi Suomen rannikkopuolustuksen tehostamiseen syksyn 1939 sotilaspoliittisessa tilanteessa. Rauman sataman turvaamiseksi tehty saaren linnoittaminen aloitettiin pian talvisodan sytyttyä joulukuussa 1939 ja saatiin päätökseen vuoteen 1941 mennessä. Talvi- ja jatkosodan aika kului saarella pääosin varustelu- ja merivalvontatoimissa, eikä varsinaisiin sotatoimiin jouduttu, lukuun ottamatta yhden venäläiskoneen pudottamista. Sotien jälkeen raskas tykkikalusto jouduttiin poistamaan valvontakomission valvonnan alla, mutta palautettiin takaisin saarelle muutamia vuosia myöhemmin. Jo 1940-luvun loppupuolella saarella annettiin pienimuotoista alokaskoulutusta sekä järjestettiin erikoiskoulutuskurseja ja aliupseerikoulutusta. Vuonna 1952 Kuuskajaskari nimettiin Turun Rannikkotykistörykmentin viralliseksi koulutuslinnakkeeksi.

Talvisodan aikana alkaneet ja sotien jälkeen jatkuneet rakennustyöt vaikuttivat huomattavaan maisemamuutokseen, kun siihen asti suurelta osin neitseellisenä säilynyt luonnonympäristö muuttui muutamassa vuodessa armeijaa palvelevaksi pieneksi saaristokyläksi. Rykmentin kasarmirakennusmestarin vuoden 1945 lopulla laatima luettelo saaren kiinteistötilanteesta sisälsi yhteensä 42 rakennusta käymälät ja varastoparakit mukaan lukien. Pula-aikana valmistuneiden asuinrakennusten puutteellisesta laadusta ja varustelutasosta kuitenkin johtui, että asumisoloja, huonojen liikenneyhteyksien lisäksi, pidettiin pitkään linnakkeen ehkä keskeisimpänä ongelmana.

Sotilaskoti valmistui Kuuskajaskariin kesällä 1941. Rakennuksen vihkiäisiä oltiin viettämässä 10.6.1941, kun linnakkeen päällikölle ilmoitettiin jatkosodan valmistelujen aloittamisesta. Sotilaskoti toimi rakennuksessa aina uuden monitoimikasarmen valmistumiseen saakka vuonna 1968. Rakennus on ollut myös saaristokoulun ja upseerikerhon käytössä 1960-luvun puoliväliin saakka ja myös sisältänyt sotilaskotisarten asuintilat. Linnakkeen loppuaikoina se oli mm. pyöräkorjaamona ja varastona. 2000-luvun alkupuolelta lähtien raumalainen Martti Tuominen kunnostanut rakennuksen, alkuperäistä rakennustapaa arvostaen, saaren geologiaa esitteleväksi Kivikerhoksi.

Kotitarveviljely ja kotieläintenhoito liittyivät alkuvaiheessa kiinteästi kantahenkilökunnan asumiseen ja elämään. Henkilökunnan kasvupalstat sijaitsivat varastohallien välisellä maa-alueella, joka myöhemmin muutettiin varusmiesten harjoituskentäksi. Kotieläiminä pidettiin sikoja, kaneja ja lampaita. Kuljetuksia varten linnakkeen käytössä oli useita hevosia 1960-luvulle saakka. Vuonna 1947 Kuuskajaskarissa aloittanut Rauman saaristokoulu helpotti kantahenkilökunnan ympärivuotista asumista aina 1960-luvulle saakka. Koulu ja opettajan asunto sijaitsivat aluksi entisessä Fagerströmin torpan päärakennuksessa, joka 40-luvun alussa oli toiminut varusväen ensimmäisenä majoitustilana. Vuonna 1952 koulun toiminta siirrettiin sotilaskotirakennukseen.

Linnakkeen sosiaalinen tilanne alkoi kohentua 1960-luvun puolessa välissä, kun saarelle perustettiin työllisyysvaroin puolustusministeriön työmaa uusien henkilökunta-asuntojen,

kasarmin ja ampumaradan rakentamista sekä tykkiasemien linnoittamista varten. Ajanmukaisesti varustetut rivitalot valmistuivat saaren keskiosaan vuonna 1966 ja suurikokoinen monitoimikasarmi pari vuotta myöhemmin. 1960-luvun jälkipuoliskon uudisrakennusvaiheen vaikutukset saaren maisemakuvassa olivat mittavat. Vanhojen, huonokuntoisten rakennusten purkaminen ja korjauskelpoisten kunnostaminen kohensi osaltaan rakennetun ympäristön laatua. Esimerkiksi rivitalojen läheisyydestä purettiin linnakkeen suurikokoinen keittiö- ja ruokalarakennus sekä useita pienempiä varastoparakkeja. Energiahuollon tarpeisiin oli saatu sähkögeneraattori jo 1940-luvulla. Valtakunnalliseen sähköverkkoon saari yhdistettiin 1950-luvun lopulla ja kaupungin vesijohtoverkkoon 1960-luvulla.

1960-luvulla linnakkeen koulutusolot paranivat uuden ja turvallisemman, 300 metrisen ampumaradan käyttöönoton myötä. Saman vuosikymmenen aikana saatiin linnoitettua raskas rannikkopatteri ja modernisoitua tykkikalustoa. Kulumiselle alttiin ja suhteellisen ahtaan saaren koulutuskäyttöä suunnattiin osaksi Pyhärannan Reilan harjoitusalueelle vuodesta 1969 lähtien. Lisäksi parantuneet huolto- ja liikenne yhteydet lähensivät saarta mantereeseen. Asumis- ja koulutusolojen kohennuttua ratkaisevasti linnake koulutti noin puolet koko rykmentin alokassaapumisesta 1960-70-luvun taitteesta lähtien. Samoihin aikoihin myös rykmentin viesti- ja merivalvontakoulutus keskitettiin Kuuskajaskariin.

1980-luvulla saarelle hankittiin uudenaikaista viestintävälineistöä ja liitettiin tutkavalvonta automaattiseen tietojenkäsittelyyn. Puolustusvoimien ylläpitämä säähavaintoasema toimi Kuuskajaskarissa vuosina 1955-1999. Viimeisin merkittävä linnoitustyö saarella oli betonisen tulenjohtotornin rakentaminen kasarmirakennuksen länsipuolelle 1980-luvun lopulla. Puolustusvoimien organisaatiouudistusten seurauksena linnakkeen koulustointi päätettiin lopettaa, ja viimeiset varusmiehet kotiutettiin vuoden 1996 loppuun mennessä. Tämän jälkeen saari toimi vartiolinnakkeena vuoteen 2000 saakka, jolloin se siirtyi valtiolta Rauman kaupungin omistukseen. Osa virkistyskäyttöön avatun saaren rakennuksista on sittemmin vuokrattu matkailupalveluyritykselle, minkä lisäksi pari rakennusta on vuokralla paikallisilla yhdistyksillä.

Mittasuhteiltaan massiivinen (n. 5000 k-m²), kaksikerroksinen monitoimikasarmi sijoittuu saaren keskiosaan. Majoitusosioon liittyy poikittainen, mm. ruokala-, toimisto- ja vapaa-ajantiloja sisältävä huoltosiipi. Rakennuksen kellarikerroksessa on lämpökeskuksen lisäksi mm. sairastupa ja varastotiloja. Kellarikerroksesta on järjestetty kulkuyhteys kallion sisään louhittuun linnakkeen taistelukeskukseen ja tämän yläpuolelle myöhemmin lisättyyn tulenjohtotorniin. Tasakattoisen punatiilirakennuksen julkisivusommittelu perustuu 60-luvulle tyypilliseen nauhaikkunaperiaatteeseen. Saaren matkailuyrittäjän vuokraama rakennus on viime vuosina lämpimänä vuodenaikana toiminut majoitus- ja ravintolakäytössä.

Kantahenkilökunnan asunnoiksi 1940-luvulla valmistuneet kolme paritaloa, ns. ruotsalaisparakit, sijaitsivat omana ryhmänään monitoimikasarmin pohjoispuolella. Linnakkeen alkuaikoina kokonaisuutta kutsuttiin myös aliupseerikyläksi. Asunnoissa oli alun perin keittiön liesiuunin avulla toimiva keskuslämmitys ja kantovesi. Myöhemmin sähkölämmitykseen siirryttäessä uunit on purettu, asunnot on yhdistetty vesi- ja viemäriverkkoon sekä varustettu nykyaikaisin wc-tiloin. Linnakeaikana sekä edelleenkin rakennukset ovat säilyneet yksinomaan asuinkäytössä.

Nykyinen Kiltamaja on valmistunut linnakkeen päällikön asunnoksi vuonna 1946 ja toiminut tässä käytössä 1940- ja 50-luvuilla. Se käsitti olohuoneen, kaksi pientä makuuhuonetta ja keittiön. Talo on 1960-luvulla toiminut myös sääasemana ja henkilökunnan asuinrakennuksena sekä sittemmin henkilökunnan vapaa-aikatilana. Vuonna 2004 rakennus on kunnostettu Selkämeren Rannikkokilta ry:n ja Saaristomeren Merivartioston Kilta ry:n kerhotoiloiksi. Entinen keittiö on otettu saunakäyttöön ja toinen makuuhuone yhdistetty entisen olohuoneen kanssa tupakeittiöksi. Pääoven yhteyteen on lisätty puuterassi. Yhdistysten toimesta Kiltamajan pihapiiriin on myös valmistunut uusi talousrakennus ja pihakeittiö.

ARVIOINTI

Vuonna 2010 voimaan astuneessa laissa rakennusperinnön suojelemiseksi on määriteltä rakennuksen tai ympäristön voivan olla arvokas rakennushistorian, rakennustaiteen ja -tekniikan, erityisten ympäristöarvojen, rakennuksen käytön tai siihen liittyvien tapahtumien kannalta. Arvojen määrittämiseksi on laissa mainittu vielä kriteerit, joita ovat kohteen harvinaisuus, tyypillisuus, edustavuus, alkuperäisyys, historiallinen todistusvoimaisuus ja kerroksisuus.

Kuuskajaskarin rakennusten arvottaminen perustuu yllämainittuun lakiin sekä Museoviraston Rakennushistorian osaston suosituksiin. Vaikka arvottamistyö tehtiin rakennustasolla, saaren rakennettu ja luonnonympäristö muodostavat kuitenkin ainutkertaisen, historiallisesti kerrostuneen ja muovautuneen miljöökokonaisuuden, joka on paljon enemmän kuin osiensa summa. Yksittäisten rakennusten arvo peilautuukin ensi sijassa tämän kokonaisuuden kautta.

Inventointi kattaa kaikki saarella säilyneet linnakeaikaiset rakennukset. Inventointi ei sisällä varsinaisia linnoituslaitteita, kuten kasematteja, tykkejä ja tulasemia eikä myöskään energia- ja jätehuoltoon liittyviä laitoksia. Kohteet sisältävät joko yhden tai useamman rakennuksen ja niiden pääasiallisena muodostamiskriteerinä on pidetty rakennusten miljöökuvallista ja ajallista yhteenkuuluvuutta. Osa nuorimmista kohteista on jätetty kokonaan arvottamatta, mikäli niillä ei ole voitu katsoa olevan erityistä kulttuuri- tai rakennushistoriallista arvoa.

KUUSKAJASKARIN RAKENNUKSET JA ARVOLUOKAT

KOHDE	RAKENNUKSET	RAKENNUSVUOSI	ARVOLUOKKA
1. Ampumakatokset	150 metrin katos 300 metrin katos	1969 1969	- -
2. Hylkyranta ja Kiltamaja	Hylkyranta Kellari Kiltamaja Talousrakennus	1941 1940-luku 1946 2000-luku	B C A -
3. Kenttäkäymälä ja pistooliampumakatos	Kenttäkäymälä Pistooliampumakatos	1960-luvun loppu 1960-luvun loppu	- -
4. Merivalvontatorni		1989	-
5. Monitoimikasarmi	Kasarmirakennus Tulenjohtotori	1968 1980-luvun loppu	A -
6. Öljyvarasto ja vedenpumppaamo	Öljyvarasto Vedenpumppaamo	1960-luvun loppu 1960-luvun loppu	B -
7. Paritalot	Paritalo a Paritalo b Paritalo c Varastorakennus	1946 1941 1941 1960-luku	B B B -
8. Pumppuhuone		1957	C
9. Rivitalot ja linnakekerho	Rivitalo a Rivitalo b Rivitalo c Linnakekerho	1966 1966 1966 1966	B B B B
10.Sauna		1958	A
11.Vanha keskiöarakennus		1951	C
12.Vanha voima-asema		1940-luvun loppu	C
13.Vanhat huolto- ja majoitusrakennukset	Kahvila Vanha kasarmi Kivikerho Palokalustovaja Taukotupa Vanha miehistöparakki Vanha suksivarasto Vanha venevaja	1941 1941 1941 1941 1941 1940 1940-luvun loppu	A A B B B B B
14.Vanhat varastohallit	Ampumatarvikehalli Tykkihalli	1945 1945	B B
15.Venelaiturin katokset	Grillikatos Puuvarasto		- -

Arvoluokat

- A. Eriytyisen merkittävä rakennus, joka on oman aikansa rakennustavan todistusvoimainen edustaja ja miljöökuvan kannalta tärkeä. Säilytettävä.
- B. Merkittävä rakennus. Kulttuurihistoriallisesti tärkeä osa alueen kokonaisuutta ja rakennusperintöä. Säilyttäminen suositeltavaa.
- C. Rakennus, jolla on merkitystä alueen historian ja/tai ympäristön kokonaisuuden kannalta. Säilyttäminen ei välttämätöntä.

LÄHTEET

Kirjallisuus

Arimo Reino: Suomen linnoittamisen historia 1918-1944. Suomen Sotatieteen Seuran julkaisu 12. Otava. Keuruu, 1981.

Häyrynen, Luotonen, Mustalampi, Bruk (toim.): Tuntematon saaristo. Selkämeren saariston eletty maisema. Otava. Keuruu, 2006.

Pakola Johanna: Suljetut saaret. Turun Rannikkopatteriston perinneyhdistys ry / Turun Sanomat. Turku 2007.

Mäkinen Anne: Suomen valkoinen sotilasarkkitehtuuri 1926-1939. Bibliotheca Historica 53. SKS. Vammala, 2000.

Veriö Toivo, Simola Olavi: Turun Rannikkotykistörykmentti 1939-1989. Turun Rannikkotykistörykmentin ja Turun Rannikkotykistökillan julkaisu. Turun kaupunki, painatuskeskus 1989.

Hyrsky Iiro: Kuuskajaskarin linnakesaari - Raumanmeren lukko. Opaskirja. Selkämeren Rannikkokilta ry.

Julkaisemattomat lähteet

Museovirasto: Kuuskajaskarin rakennusinventointi 2002. Rauman kaupunki, talotoimi

Elina Mustalampi: Kuuskajaskarin linnakesaaren maisemaselvitys ja matkailun kehittämismahdollisuudet. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitos, 2008.